

KS. ŁUKASZ KOŁODZIEJCZAK ^{a, @}

 0000-0002-5450-0022

^a Uniwersytet Mikołaja Kopernika; Wydział Teologiczny, ul. Gagarina 37, 87-100 Toruń, kujawsko-pomorskie, PL

[@] Luk.Kolodziejczak@GMail.Com

WNIEBOWZIĘCIE NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY W TEKSTACH MSZAŁU RZYMSKIEGO

Słowa kluczowe: formularz mszalny, kult, liturgia, Maryja, *Munificentissimus Deus*, wniebowzięcie, zaśnięcie, 15 sierpnia.

Abstrakt: Tematem analizy teologiczno-liturgicznej niniejszego artykułu są teksty z formularza uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny. Podstawowym źródłem pracy są teksty euchologiczne pochodzące z Mszału rzymskiego dla diecezji polskich (2013). Podstawą źródłową są również inne teksty mszalne, nauczanie papieży i Magisterium Kościoła, wyrażone w konstytucjach apostoelskich, encyklikach, adhortacjach, podczas audiencji czy katechez, w Katechizmie Kościoła katolickiego i innych dziełach. Przy analizie tekstów nie zabrakło również odniesień do antycznych oracji oraz tekstów mszalnych z 1950 roku (*Signum magnum*). Przy pisaniu niniejszego artykułu autor zastosował metodę analizy teologiczno-liturgicznej oraz metodę hermeneutyki liturgicznej. Zastosowanie tych metod miało na celu wskazać ujęcie poszczególnych formuł modlitw mszalnych we współczesnej myśli teologicznej oraz ukazanie bogactwa treści tekstów euchologicznych. Należy zauważyć, że pomimo dziesięcioleci, które minęły od wprowadzenia nowej redakcji tekstów, wciąż skąpa jest ilość treści poświęconych ściśle teologicznej refleksji nad formularzem mszalnym Wniebowzięcia. Podjęte studium zagadnienia stanowi więc odpowiedź na wolę Kościoła, który pragnie, aby teksty liturgiczne były studiowane oraz oświecały i karmiły umysły oraz dusze chrześcijan.

KS. ŁUKASZ KOŁODZIEJCZAK (1995–); 2020, kapłan diecezji włocławskiej; 2020, mgr: teologia (UMK, Toruń); 2025, lic. nauk teologicznych (UMK, Toruń); zainteresowania naukowe: historia Kościoła, historia sztuki.

Sekcje: [Wprowadzenie] > 1. Liturgiczny i teologiczny rozwój nauki o wniebowzięciu > 2. Obrzędy > 3. Aspekty teologiczne idei wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w formularzu mszalnym > [Zakończenie].

Misteria wiary chrześcijańskiej, choć otoczone nimbem tajemniczości, nie są muzealnymi artefaktami, ale „ożywają” za każdym razem, gdy są uobecnianie w liturgii. Zbawienie staje się udziałem Ludu Bożego, gdy sprawuje on święte misteria, ponieważ „fakt zbawczy staje się obecnością w rycie”¹. Stąd tak istotne jest studium i refleksja nad tekstami Mszału rzymskiego, które wydobyte na światło dzienne mają oświecać i karmić umysły oraz dusze chrześcijan².

Poniższe opracowanie lokuje się w obszarze teologii liturgicznej, a więc wznoszonej wokół źródła, które tworzy liturgię, na nią oddziałuje i przynależy do jej istoty. Komponentami wspomnianego źródła liturgii są obrzędy i teksty. One to stanowią prawdziwe i właściwe³ dopływy „liturgii źródła”, która bierze swój początek w relacjach między Osobami Trójcy Świętej i przelewa się na całe stworzenie. Uwaga autora niniejszego artykułu, ze względu na obrany przez niego temat, skupia się na formułach eucharystycznych i antyfonach uroczystości Wniebowzięcia. Obszar badawczy zakresłony przez tytuł nie obejmuje pełni elementów obrzędowych, z których utkana jest celebracja liturgiczna, tj. szczegółowego badania tekstów Pisma Świętego (czytań i responsoriów).

Źródło niniejszego artykułu stanowią teksty eucharystyczne z dnia uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, jak również nauczanie papieży i Magisterium Kościoła. Bogactwo treści i form liturgicznych świadczy o randze i żywotności wspominania Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w liturgii Kościoła. Repertuar tych tekstów ukazuje teologię uroczystości i duchową fizjonomię Maryi we wspólnocie chrześcijan.

1. Liturgiczny i teologiczny rozwój nauki o wniebowzięciu

We wspólnocie Kościoła pierwszych wieków wspomnienia męczenników obchodzono w dzień ich śmierci – narodzin dla nieba (*dies natalis*).

¹ O. Casel, *Chrześcijańskie misterium kultu*, Kraków 2000, s. 112–113.

² Paweł VI, Konstytucja apostolska *Missale Romanum*, w: MRP, s. [12].

³ Por. S. Marsili, *Liturgia e teologia: proposta teoretica*, „Rivista Liturgica”, 59(1972), s. 455–473.

Choć wniebowzięcie nie było przedmiotem wiary, wierni jednak czcili Maryję w misteriach Zbawiciela⁴. Liturgia jest bowiem ostatecznym momentem w historii zbawienia⁵, celebrowaniem w czasie dzieła zbawienia dokonanego przez Chrystusa. Obecność Maryi w celebracji liturgicznej należy widzieć przez Jej miejsce w planie zbawienia. Maryja jest nierozwalnie związana z dziełem zbawienia swego Syna⁶.

Już w III/IV wieku w celebrację *Natale* włączono dzień Zaśnięcia – obchodzono *dies natalis Mariae* uznając Jej męczeństwo, którego doświadczyła pod krzyżem (J 19, 25–27; Łk 2, 35)⁷. Pod koniec V wieku lub na początku VI wieku owo wspomnienie narodzin dla nieba Maryi było obchodzone szczególnie w Getsemani, przekształcając się powoli w święto Wniebowzięcia⁸. Kiedy cesarz Wschodu Maurycjusz (582–602) w roku 600⁹ pisze o wniebowzięciu, to nie wprowadza nowego kultu maryjnego, ale sankcjonuje kult, już wcześniej rozwinięty i żywy wśród wiernych¹⁰.

O rodzącym się kulcie Maryjnym w kościele Jerozolimskim świadczą źródła homiletyczne z V wieku¹¹ oraz wzniesiona staraniem diakonisy Ikeli¹²

⁴ Casel, *Chrześcijańskie misterium*, s. 119; F. Dziasek, *Dogmat Wniebowzięcia*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Toruń 1965, s. 364.

⁵ S. Marsili, *La liturgia della Liturgia nel Vaticano II*, w: *Anàmnesis: Introduzione storico-teologica alla liturgia*, vol. 1, Turyn 1974, s. 91–92.

⁶ KL, n. 103.

⁷ C.S. Bartnik, *Matka Boża*, Lublin 2012, s. 205.

⁸ J. Buxakowski, *Najświętsza Maryja Panna w liturgii*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Toruń 1965, s.101.

⁹ Nicefor Kalikst Ksantopul, *Ecclesiasticae historiae*, PG 147, XVII, kol. 291–292.

¹⁰ A. Strus, *Legenda, tradycja i historia o Zaśnięciu i Wniebowzięciu NMP*, RBiL, 37(1984), nr 2, s. 134.

¹¹ S.J. Boss, *Mary: The Complete Resource*, Chippenham 2007, s. 140.

¹² W roku 1950 archeolodzy odkryli na Wzgórzu Racheli położonym w połowie drogi między Betlejem a Jerozolimą ślady kościoła (13,5x20m) oraz klasztoru pochodzącego z V wieku. Miejsce identyfikowano z kościołem zbudowanym dla upamiętnienia odpoczynku wskazywanego przez Protoewangelię Jakuba. Jednak już w 1992 roku podczas prac nad rozbudową autostrady łączącą Jerozolimę z Betlejem natrafiono na kolejne fundamenty dużego ośmiobocznego kościoła, ze skałą o wymiarach 2x4m wewnątrz. Datowany na V wiek kościół zlokalizowany jest 350 m od wcześniej odkrytych budynków. Wobec zbieżnej datacji oraz położenia kościołów pojawił się problem, który z nich uznać za starożytną „Kathismę”? Profesor Shoemaker wskazuje na świadectwo z życia mnicha Teodozjusza spisane przez Teodora z Petry. Informacja zawarta w tekście stanowi o początku życia zakonnego w kościele i klasztorze w „Starej Kathismie”. Autor suponuje więc istnienie nowego kościoła. Nowa „Kathisma”, jak się przypuszcza, byłaby kościołem finansowanym przez Ikelię, a to może być w istocie wielki kościół odkryty przez ostatnie wykopaliska. Zob. S.J. Shoemaker, *Ancient traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption*, New York 2010, s. 81–98.

świątynia (Kathisma¹³). W tradycji koptyjskiej datę celebracji wyznaczono na dzień 16 stycznia¹⁴, jak również 9 sierpnia¹⁵. Akcent ze świętowania *Natale* zostaje jednak przeniesiony na świętowanie powrotu do domu, zaśnięcia (*Koimesis – Dormitio*)¹⁶.

„Złotym wiekiem teologii wniebowzięcia”¹⁷ określano czas greckich ojców Kościoła – luminarzy prawdy o wniebowzięciu, tj. Jana z Damaszku (675–749), Germana z Konstantynopola (634–732), Andrzeja z Krety (660–740)¹⁸. Po nim nastąpił kryzys teologii wniebowzięcia trwający trzy stulecia, a wywołany dziełem Paschazjusza Radbertusa (785–860)¹⁹. Ów opat Corbie postulował zawieszenie dyskusji wokół nauki o wniebowzięciu²⁰.

Mimo głosów sprzeciwu wiara we wniebowzięcie Maryi była szczególnie obecna i ugruntowała się w dobie średniowiecza. Wówczas powstawały liczne świątynie, których *patrocinium* przyznawano Najświętszej Maryi Pannie Wniebowziętej²¹. Wydarzenie wniebowzięcia było zrozumiałym faktem także dla ojców Reformacji²².

¹³ Termin „kathisma” oznacza dosłownie: „miejsce odpoczynienia”. B. Nadolski, *Leksykon liturgii*, Poznań 2006, s. 883.

¹⁴ Shoemaker, *Ancient traditions*, s. 57.

¹⁵ Tamże, s. 58.

¹⁶ M. Kunzler, *Liturgia Kościoła*, tłum. L. Balter, Poznań 1999, s. 706.

¹⁷ S.C. Napiórkowski, *Dogmat o wniebowzięciu w 50. rocznicę ogłoszenia*, w: *Mariologia na przełomie wieków. Materiały z sympozjum zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne*, red. L. Balter, P.M. Lenart, Częstochowa – Niepokalanów 2001, s. 97.

¹⁸ Shoemaker, *Ancient traditions*, s. 26.

¹⁹ Napiórkowski, *Dogmat o wniebowzięciu w 50. rocznicę ogłoszenia*, s. 97.

²⁰ W liście Paschazjusz wyraża hipotezę, która zostanie włączona do oficjum brewiarzowego średniowiecza i wywoła wspomniany kryzys: „Wskazuje się nam jeszcze dzisiaj, w dolinie Jozafata, położonej pomiędzy górą Syjon a górą Oliwną, grób, w którym według tradycji, było złożone ciało Maryi; lecz teraz wszyscy ci, którzy nawiedzają grób, konstatują, iż jest on pusty. Wielu z nas wątpi, aby Maryja została wzięta wraz z ciałem bądź odeszła z tego świata bez ciała. Nie wiemy, w jaki sposób, kiedy, przez kogo Jej ciało zostało przyjęte bądź też w jakim miejscu zostało złożone, bądź czy też już powstało z martwych. Jednakże niektórzy uważają, że doszła do Ona zmartwychwstania i że wraz z Chrystusem w niebie została obleczone błogosławioną nieśmiertelnością. [...] Lepiej pozostawić wszystko Bogu, dla którego nie ma rzeczy niemożliwych, niż głosić coś, czego nie jesteśmy w stanie udowodnić”. Cyt. za: B. Kochaniewicz, *Uwagi na temat łacińskiego apokryfu „Transitus Mariae” Pseudo-Józefa z Arymatei*, SM, 7(2005), nr 1, s. 277.

²¹ MD, n. 15.

²² Marcin Luter (1483–1546) w homilii z 1522 r., przypominał: „Maryja jest u Boga, uczestniczy w obcowaniu świętych”, jednocześnie zauważając: „nie możemy ogarnąć naszym rozumem tego wszystkiego, co dzieje się ze świętymi w niebie. Wystarczy, że wiemy, iż żyją w Chrystusie” (R. Obarski, *Niepokalane poczęcie i wniebowzięcie Maryi w ekumenicznej interpretacji Grupy z Dombes*, SM 6(2004) nr 2, s. 236). Także protestancki reformator Martin

Podróż historyczno-teologiczna w kierunku dogmatyzacji prawdy o wniebowzięciu Maryi była powolnym procesem, choć w liturgii była znana ją i przeżywano od najdawniejszych czasów²³. Uroczystie prawdę tę proklamował 11 listopada 1950 r. papież Pius XII: „Niepokalana Matka Boga, Maryja zawsze Dziewica, po zakończeniu biegu ziemskiego życia, została wzięta z ciałem i duszą do niebieskiej chwały”²⁴.

Z pewnym zdziwieniem należy zauważyć, że pomimo dziesięcioleci, które minęły od wprowadzenia nowej redakcji tekstów, wciąż niewystarczająca jest ilość treści poświęconych ściśle teologicznej refleksji nad formułą mszalnym święta Wniebowzięcia. Temat podjęty w artykule stanowi rodzaj *statio* nad tekstami uroczystości Wniebowzięcia, będzie wyzwaniem i zachętą do bardziej świadomego przeżywania celebracji.

2. Obrzędy

2.1. Antyfona na wejście

W celebracji eucharystycznej antyfona inicjuje liturgię, stanowi preludium, które niczym uwertura w operze²⁵ wprowadza w specyfikę celebracji i zaznacza najważniejsze wątki muzyczne, wracające podczas całego dzieła operowego²⁶. Kościół na uroczystość Wniebowzięcia Maryi przewiduje do wyboru tekst z Księgi Apokalipsy bądź wcześniejszą antyfonę. Obie redakcje są proveniencji biblijnej i jednocześnie zostały zaadaptowane do potrzeb liturgii²⁷. Teksty przedstawia poniższe zestawienie.

Mszał rzymski Piusa V	Mszał rzymski Pawła VI
Radujmy się wszyscy w Panu, obchodząc dzień święty ku czci Najświętszej Maryi Panny. Z uroczystości jej radują się Aniołowie i wielbią Syna Bożego.	Wielki znak ukazał się na niebie: Niewiasta obleczone w słońce i księżyc pod Jej stopami, a na Jej głowie wieniec z gwiazd dwunastu (Ap 12, 1) ²⁸ .

Butzer (1491–1551) zauważał, że nie ma żadnej przyczyny, by wątpić w wywyższenie Maryi w niebie, która przebywa w niebiańskiej radości na wieki wraz z Chrystusem (por. H. Bürkle, *Himmelfahrt Maria I. Dogmatik*, w: *Marienlexikon*, t. 3, hrsg. R. Bäumer, L. Scheffczyk, St. Ottilien 1991, s. 200).

²³ O. Casel, *Misterium święt chrześcijańskich*, Kraków 2014, s. 119.

²⁴ MD, n. 44.

²⁵ B. Nadolski, *Liturgika*, t. 4: *Eucharystia*, Poznań 1992, s. 116.

²⁶ J. Grześkowiak, *Liturgia dziś*, Katowice 1982, s. 295.

²⁷ S. Budzik, *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, Tarnów 1993, s. 34–35.

²⁸ MRP, s. 182’.

Mszal rzymski Piusa V	Mszal rzymski Pawła VI
Ps. 44. Wydobyło serce moje mowę dobrą, opowiem ja dzieła swoje królowi. Chwała Ojcu... ²⁹ .	<i>vel</i> Radujmy się w Panu, obchodząc uroczystość ku czci Najświętszej Maryi Panny. Z Jej Wniebowzięcia radują się Aniołowie i wychwalają Syna Bożego ³⁰ .

Przed uroczystą proklamacją dogmatu w użyciu był wyłącznie *introit* zaczerpnięty z Księgi Psalmów – Ps 45(44), podkreślający dar Boga wobec Maryi oraz wzywający do radości. Należy zaznaczyć, że *introit* zawierał jasne odniesienia do tajemnicy przeżywanej uroczystości.^{29,30}

Choć nowy formularz z roku 1950 nie uwzględniał wyżej wymienionej antyfony, to w Mszału rzymskim Pawła VI ponownie zagościł jako druga antyfona *ad libitum*. Oracja uzmysławia słuchaczom, że liturgia przekracza zarówno czas jak i miejsce, w którym sprawowane jest święte misterium. Ta świadomość daje impuls do wybuchu radości, dzielonej z mieszkańcami nieba. Zbawcze wydarzenie wniebowzięcia jest usytuowane w dziele Chrystusa i to Jego wychwalają Aniołowie. Ludzkie uwielbienie zostaje zatem włączone do niebiańskiej liturgii, gdzie Maryja zajmuje miejsce u boku Syna.

Drugą antyfonę, którą pierwotnie zastosowano w formularzu (*Signum magnum*³¹), włączono w całości do mszału Pawła VI³². Zastosowana perykopa sprawia egzegetom liczne trudności interpretacyjne. Przedmiotem dyskusji jest bowiem tożsamość Niewiasty, a przecież „Apokalipsa Jana tyle ma tajemnic, ile słów”³³. W toku interpretacji tego fragmentu Księgi Objawienia, wyodrębniono następujące kierunki interpretacyjne: tłumaczenie czysto maryjne, eklezjologiczne, synagogałne, synagogałno-eklezjologiczne³⁴.

Pierwsza z hipotez znajduje swoje wyraźne podstawy w Tradycji z przełomu wieków IV i V: w pismach Epifaniasza z Salaminy³⁵ i Ekumeniusza³⁶,

²⁹ *Missale romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, Ratyżbona 1884, s. 522.

³⁰ MRP, s. 182’.

³¹ Pius XII, Encyklika *Deiparae Virginis Mariae*, 1 V 1946, AAS, 42(1950), s. 793–794.

³² W dniu 26 marca 1970 roku papież Paweł VI promulgował nowy Mszał rzymski. Odnowa i reforma tej księgi liturgicznej stanowiła proces nieustannie pogłębianej, czterowiekowej refleksji nad liturgią.

³³ Hieronim ze Strydonu, *List 53 do kapłana Paulina. O studiowaniu Pisma*, tłum. M. Ożóg, w: *Listy II* (51–79), Kraków 2010, s. 35.

³⁴ L. Stefaniak, *Interpretacja 12 Rozdziału Apokalipsy św. Jana w świetle historii egzegezy*, Poznań 1957, s. 17–36.

³⁵ Shoemaker, *Ancient traditions*, s. 12–13.

³⁶ Stefaniak, *Interpretacja 12 Rozdziału*, s. 54.

jak również późniejszych teologów: Andrzeja z Cezarei Kapadockiej³⁷ i Wiktoryna z Petuwium³⁸. Także papież Pius X w encyklice *Ad diem illum laetissimum* podziela taką interpretację tekstu. W nurt interpretacji mariologicznej wpisują się również dwudziestowieczni teologowie: Pius XII³⁹ i Hans Urs von Balthasar⁴⁰ (łącznie treści mariologiczne i eklezjologiczne⁴¹).

Hipoteza synagogałna, wysuwana już przez świętego Augustyna, wspomniana jest w jego komentarzu do Psalmu 142⁴², a Doktor Łaski dostrzega w Niewieście Izraela, Naród Wybrany⁴³. Wreszcie hipoteza synagogałno-eklezjologiczna, widzi w Niej wspólnotę Ludu Bożego Starego Testamentu, który znajduje swą kontynuację oraz wypełnienie w Kościele.

2.2. Kolekta

Ostatnim akcentem obrzędów wstępnych jest modlitwa, która „wyraża charakter celebracji”⁴⁴. Źródłosłów nazwy⁴⁵ wskazuje, że przewodniczący zgromadzenia zbiera prośby wiernych w jedną, stającą się modlitwą Kościoła⁴⁶.

³⁷ C.V. Manzanares, *Pisarze wczesnochrześcijańscy I–VII w.*, tłum. E. Burska, Warszawa 2001, s. 20.

³⁸ Wiktoryn zauważa, że Niewiasta to „Kościół starodawny ojców i proroków, i świętych Apostołów”. *Pierwsze łacińskie komentarze do Apokalipsy: Hipolit, Wiktoryn, Hieronim, Tykoniusz*, red. D. Budzanowska, W. Linke, Warszawa 2011, s. 93 (*Florilegium Studia Classica, Mediaevalia et Neolatina*, t. 1).

³⁹ MD, s. 753–773.

⁴⁰ H.U. von Balthasar, *Księga Baranka. Medytacje nad Apokalipsą św. Jana*, tłum. W. Szymona, Kraków 2005, s. 74; F. Courth, *Mariologia – Maryja, Matka Chrystusa*, tłum. W. Szymona, w: *Podręcznik teologii dogmatycznej*, red. W. Beinert, Kraków 1999, s. 100; A. Weiser, *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2011, s. 253; H. Langhammer, *Maryja w Nowym Testamencie*, Gorzów Wielkopolski 1991, s. 111.

⁴¹ Budzik, *Maryja w tajemnicy*, s. 34.

⁴² Augustyn zapisuje: „Ta niewiasta, to starożytne miasto Boże [...] miasto to bierze początek od samego Abła, jak państwo zle od Kaina”, cyt. za: Augustyn z Hippony, *Objaśnienia psalmów*, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986, s. 251 (*Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. 42/1).

⁴³ Starożytny Wschód wyobrażał sobie narody i plemiona w postaciach niewiast. Prorok Izajasz pisze o Syjonie, który rodzi swoich synów (Iz 66, 8), przedstawiając go za pomocą obrazu rodzącej niewiasty, zaś prorok Ozeasz, Izrael nazywa matką Izraelitów (Oz 2, 4). Dwanaście gwiazd ma wskazywać na dwanaście pokoleń Izraela, a bóle, które dotyczą Niewiastę mają oznaczać życie i śmierć Jezusa. Por. Stefaniak, *Interpretacja 12 Rozdziału*, s. 31.

⁴⁴ Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Nowe ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego* (OWMR), Watykan, 6 XI 2003, n. 54.

⁴⁵ A. Jougan, *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013, s. 121.

⁴⁶ K. Konecki, *Nasze sprawowanie Eucharystii*, Włocławek 2007, s. 44.

Pius XII zastąpił orację z papieskiego Sakramentarza Gregoriańskiego⁴⁷ nową, kładąc akcent na wniebowzięcie Maryi⁴⁸.

Syntagma	Mszal rzymski Piusa V	Mszal rzymski Pawła VI
Inwokacja – anakleza	Miłosierny Boże,	Wszchemogący, wieczny Boże,
Anamneza		Ty wzięłeś do niebieskiej chwały ciało i duszę Niepokalanej Dziewicy Maryi, Matki Twojego Syna,
Prośba – tekst oracji	odpuść winy nam, swoim sługom, a ponieważ nasze czyny nie mogą się Tobie podobać, niech nam wyjedna zbawienie Matka Twojego Syna Jezusa Chrystusa.	spraw, abyśmy nieustannie troszczyli się o dobra duchowe i wysłużyli sobie udział w Jej chwale.
Konkluzja	Przez Chrystusa ⁴⁹ .	Przez naszego Pana ⁵⁰ .

Starożytna oracja wyrażała wiarę i ufność we wstawiennictwo Maryi⁵¹. Antyczna oracja zaciemniała tajemnicę przeżywanego misterium, i ze zdumieniem należy stwierdzić brak wzmianki o wniebowzięciu Maryi.

Kontrast pomiędzy tymi dwoma kolektami jest bardzo wymowny. Pierwotna kolekta uwydatniając prawdę o grzesznej kondycji człowieka, traciła wymiar chrystologiczny. Pozbawiona anamnezy, po inwokacji, rozpoczynała się prośbą. Tak skonstruowana, nie spełniała stojących przed nią zadań, więc po reformie została włączona do innego formularza mszalnego⁵².

Analizowany tekst nowej oracji zawiera klasyczne dla liturgii Kościoła Zachodniego wyrażenie połączone z predykatem⁵³, skierowane do Boga, który jest wszchemogący i wieczny. Po nim tekst eucharystyczny

⁴⁷ *The Gregorian Sacramentary under Charles the Great*, Londyn 1915, s. 97.

⁴⁸ *Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Concilii Tridentini restitutum*, Ratyżbona 1952, s. 621.

⁴⁹ *Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Concilii Tridentini restitutum*, Ratyżbona 1884, s. 522.

⁵⁰ MRP, s. 182'.

⁵¹ Sobór Efeski, *Formuła zjednoczenia*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 1, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2001, s. 177.

⁵² Modlitwa została włączona do formularza na dzień poświęcenia bazyliki Santa Maria Maggiore (5 sierpnia), pełniej oddając tajemnicę dnia.

⁵³ Predykat – część zdania, w której orzeka się coś o podmiocie, najczęściej występuje w postaci przymiotnika bądź imiesłowu, np. „Wszchemogący, wieczny Boże; Miłosierny Boże”.

spiesz, by przywołać konkretne wydarzenia z historii zbawienia. W tym miejscu modlitwa Kościoła sięga do definicji dogmatycznej, mówiąc: *corpore et anima ad caelestem gloriam assumptam*⁵⁴. Tak zredagowany zapis kolekty sprawia, że partytura słów wybrzmiewa *a batutta*⁵⁵, a tempo i rytm nadaje trio współbrzmiących prawd: o Bożym Macierzyństwie, Niepokalanym Poczęciu i Wniebowzięciu Maryi.

Tekst eucharystyczny harmonijnie przechodzi od uwielbienia Boga, do błagania Go o interwencję. Następuje prośba, która „posiada wewnętrzny związek z tajemnicą dnia i dziełami Bożymi wspomnianymi w anamnezie”⁵⁶. Jej treść porywa myśl zebranych ku hieratycznej wizji „niebieskiej chwały”, w której uczestniczy Maryja. „Nieustanna troska o dobra duchowe” ma być wynikiem Bożej interwencji. „Troska” ta dąży do zakotwiczenia serc wierzących w niebie (Mt 6, 20–21). Proces ten umożliwiają dobre uczynki, stanowiąc duchowy kapitał, najcenniejszy skarb zdeponowany w niebie (1Tm 6, 18–19). Z kolei inwokacja adresowana do Boga – „spraw”, jest pokornym uznaniem ludzkiej niemocy i zależności od Stwórcy. Wyłącznie Bóg może uzdolnić człowieka do „nieustannej troski” i prowadzenia życia na wzór Maryi. W świetle omawianej syntagmy już samo uznanie prymatu wartości duchowych, stanowi łaskę – Boży dar.

Druga syntagma prośby posługuje się językiem *Vaticanum II*: „W Niepokalanej i Wniebowziętej Matce naszego Pana, jak w przeczystym obrazie z radością oglądamy to, czym pragniemy i spodziewamy się być”⁵⁷. Pragnienie „uczestnictwa w Jej chwale” stanowi tęsknotę za niebem. „Chwała” Maryi w tekście kolekty, niczym *gemma* wkomponowana w drogocenny pierścień, osadzona jest w nierozzerwalnym zjednoczeniu Maryi z Chrystusem. Syntagmę tej prośby przenika prawda o sile modlitwy, która „przyczynia się do naszego zbawienia”⁵⁸.

Formuła końcowa oracji pieczętując jej tekst starochrześcijańską konkluzją, adresuje modlitwę wiernych do Boga Ojca, przez Chrystusa

⁵⁴ MD, s. 753–773.

⁵⁵ *A batutta* – (wł., dosł., według pałeczki dyrygenta) – określenie stosowane w partyturze, nakazuje dyrygentowi ściśle zachowanie rytmu i oznaczonego tempa; występuje zwykle jako unieważnienie określeń zezwalających na swobodne odchylenia od wyznaczonego rytmu i tempa.

⁵⁶ A. Żądło, *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu w Mszałe Rzymskim Pawła VI: studium lingwistyczno-teologiczne*, Kraków 2002, s. 27.

⁵⁷ KL, n. 103.

⁵⁸ MRP, s. 56*.

w Duchu Świętym. To Chrystus – Pośrednik, zanosi modlitwę jako Kapłan, w którym chrześcijanie mają dostęp do Boga⁵⁹.

2.3. Modlitwa nad darami

Liturgiczna symfonia Eucharystii zmierza do kulminacyjnego momentu epiklezy, o czym świadczą tony nadawane przez kolejną modlitwę formularza – modlitwę nad darami. W ciągu wieków przyjmowała ona odmienne nazwy: *oratio super oblata*⁶⁰ bądź *super oblationes secreta*⁶¹. Jej umiejscowienie w liturgii jest uprzywilejowane, bowiem poprzedza świętą wymianę. Posługując się językiem proleptycznym, „wybiega naprzód, ukazuje chleb i wino jako właściwą ofiarę”⁶². Łączy w sobie tony dziękczynny oraz błagalny⁶³, bowiem „w niej kapłan prosi Boga, by przyjął dary, które składa Mu Kościół, prosząc o owoc cudownej wymiany między ubóstwem wiernych i Jego bogactwem”⁶⁴.

Porównanie tekstu obu oracji przedstawia poniższe zestawienie.

Mszał rzymski Piusa V	Mszał rzymski Pawła VI
Niech modlitwa Bożej Rodzicielki przybędzie na pomoc Twojemu ludowi	Panie, nasz Boże,
Panie,	niech się wzniesie do Ciebie ofiara naszego oddania
i choć wiemy, że przeszła ze stanu kondycji cielesnej,	i przez wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej
odczuwamy Jej wstawiennictwo przed Tobą w chwale nieba.	niech nasze serca rozpalone ogniem miłości nieustannie dążą do Ciebie.
Przez tegoż Pana ⁶⁵ .	Przez Chrystusa, Pana naszego ⁶⁶ .

⁵⁹ J.A. Jungmann, *Sprawowanie liturgii. Podstawy i historia form liturgii*, tłum. M. Wolicki, Katowice 1992, s. 153.

⁶⁰ A.A. King, *Liturgy of the Roman Church*, Bungay 1957, s. 293.

⁶¹ Nadolski, *Liturgika*, s. 177.

⁶² Tamże.

⁶³ J.M. Lustiger, *Msza*, Kraków 1993, s. 107.

⁶⁴ Franciszek, *Katecheza Pierwszym ołtarzem był krzyż*, 28 II 2018, OsRomPol, 39(2018), nr 3–4, s. 41.

⁶⁵ Niemal identyczne brzmienie oracji sprzed ogłoszenia dogmatu zawiera już Sakramentarz Gregoriański. Zmiana, którą zastosowano w wyniku prac adaptacyjnych występuje jedynie w zakończeniu modlitwy, zastąpiono termin *orare* (*The Gregorian Sacramentary*, s. 97) pojęciem *intercedere* akcentując pośrednictwo Maryi. W tabeli zamieszczono tłumaczenie własne.

⁶⁶ MRP, s. 182’.

Antyczna *secreta* jak w soczewce skupia uwagę na tajemnicy Bożej Rodzicielki, nie nawiązując bezpośrednio do tajemnicy dnia. Zawiera jedynie nieśmiałe echo tej prawdy. Tajemnica wniebowzięcia jest tu rozpatrywana jako drugorzędna⁶⁷. Domagała się ona gruntownego przedredagowania, które podjęto w redakcji papieża Piusa XII.

Pierwsza syntagma pozwala zrozumieć zasadniczą prośbę przedstawianą Panu. Wyczuwalny jest tu niezwykle kontrpunkt pomiędzy ofiarą składaną na ołtarzu, która zostaje wpisana w *sacrum commercium* Ofiary Chrystusa (ofiara – Ofiara). Modlitwa nabiera pewności, że za pośrednictwem Chrystusa ofiara może zostać wzniesiona przed majestat Stwórcy⁶⁸.

Drugą prośbę poprzedza syntagma, która staje się zwornikiem wznoszonej modlitwy błagalnej. Zgromadzenie liturgiczne wołając o pomoc Orędowniczki, pragnie, by serca wierzących rozpałił „ogień miłości”. Ów ogień jest nawiązaniem do cudownego ognia, który spalał, oczyszczał i przeistaczał ofiary w Starym Testamencie⁶⁹. Kontrapunkt ognia, który oświeca, i ognia, który pali⁷⁰ stosował w swym nauczaniu Jezus (Łk 12, 49; Mt 25, 41). Dary składane na ołtarzu są przyjmowane przez moc Ducha Świętego, który je uświęca. To właśnie utożsamienie ognia i Ducha Świętego stanowi przyczynek do przemiany serca, jego oczyszczenia i rozpalenia⁷¹. Wzorem otwarcia na Ducha Świętego jest Maryja, o której święty Efreem, w modlitwie skierowanej do Chrystusa, powie: „Ogień i Duch był w łonie, które Cię zrodziło. Ogień i Duch był w rzece, która Cię chrzczyła. Ogień i Duch są w chrzcie, jak w chlebie i kielichu jest Ogień i Duch”⁷².

⁶⁷ J. Wierusz-Kowalski, *Liturgia Wniebowzięcia*, RBiL, 4(1951), nr 1–2, s. 84.

⁶⁸ Franciszek, Katecheza *Pierwszym ołtarzem był krzyż*, s. 41.

⁶⁹ Ogień pochłaniający ofiarę jest znakiem przyjęcia ofiary złożonej przez człowieka i jej „przeistoczenia” w dar oczekiwany od Boga. Taką koncepcję odnajdujemy w ofierze złożonej przez Abrahama (Rdz 15, 17), w darach złożonych przez Gedeona (Sdz 6, 21), Dawida (1Krn 21, 26), Salomona (2Krn 7, 1n), opisie sądu Eliasza nad kapłanami Baala kładzie nacisk na Boskie pochodzenie ognia na ołtarzu (1Krl 18, 23n). B. Renaud, X. Léon-Dufour, *Ogień*, w: STB, s. 617.

⁷⁰ Orygenes, *Ogień*, w: *Duch i Ogień*, red. H.U. von Balthasar, tłum. S. Kalinkowski, Kraków 1995, s. 329.

⁷¹ Temat ognia w liturgii podejmują papieże XXI stulecia, odwołując się do św. Efrema. Por. Benedykt XVI, Katecheza św. *Efrema Syryjczyk*, 28 XI 2007, OsRomPol, 29(2008), nr 1, s. 56; Franciszek, Rozważanie przed modlitwą Anioł Pański *Rozpalone serca*, 14 VIII 2016, OsRomPol, 37(2016), nr 9, s. 35; Efreem Syryjczyk, *Ogień i duch*, w: *Eucharystia pierwszych chrześcijan. Ojcowie Kościoła nauczają o Eucharystii*, red. M. Starowieyski, Kraków 1997, s. 67 (*Ojcowie Żywi*, 7).

⁷² Tamże.

2.4. Antyfona na Komunię

Pomiędzy liturgią słowa a liturgią eucharystyczną istnieje istotowa jedność⁷³. Słowo objawione w Piśmie Świętym, niczym nuty w partyturze, podczas liturgii wybrzmiewa muzyką Bożych dzieł, stając się sakramentem-wydarzeniem. Ta droga jedności wiedzie przez liturgię słowa do liturgii Eucharystii, która jest epifanią głoszonego Słowa. Ową jedność stołów wyraża w sposób szczególny antyfona na Komunię.

Pierwsze wzmianki o śpiewie towarzyszącym przyjmowaniu Komunii odnajdujemy w źródłach pochodzących z IV wieku⁷⁴. U świętego Jana Chryzostoma (IV/V wiek) pojawia się odniesienie do śpiewu Psalmu 144, zaś u Hieronima (IV/V wiek) śpiewu Psalmu 33⁷⁵. Celem tego wspólnego śpiewu ma być ukazanie duchowej jedności, radości serca – wspólnoty zdążającej na przyjęcie Eucharystii⁷⁶.

W uroczystość Wniebowzięcia Maryi antyfona ta brzmi następująco: „Błogosławić mnie będą wszystkie pokolenia, gdyż wielkie rzeczy uczynił mi Wszechmocny” (Łk 2, 48–49).

Mszał rzymski Piusa V	Mszał rzymski Pawła VI
„Maria obrała najlepszą część, której nie będzie pozbawiona” (Łk 10, 42) ⁷⁷ .	„Błogosławić mnie będą wszystkie pokolenia, gdyż wielkie rzeczy uczynił mi Wszechmocny” (Łk 1, 48–49) ⁷⁸ .

W Mszału Piusa V treść antyfony stanowiły słowa Jezusa skierowane do Marty w Betsaidzie. W liturgii zostały one odniesione do Maryi, która wiernie przyjęła i wypełniła słowo Boże. Wraz z reformą zauważono jednak potrzebę zmiany antyfony tej uroczystości. Zmiany dokonał Pius XII, a Paweł VI włączył ją do nowego Mszału. Przyjrzyjmy się werseom bliższym, z których zbudowana jest antyfona.

[w. 48b.] Mamy tu do czynienia z prorocstwem Maryi, które zapowiada, że będą Ją błogosławić wszystkie pokolenia. Postawa pokornej

⁷³ Lustiger, *Msza*, s. 32–33, 95.

⁷⁴ Nadolski, *Liturgika*, s. 259.

⁷⁵ Tamże.

⁷⁶ OWMR, n. 86.

⁷⁷ *Optimam partem elegit sibi Maria Quae non auferetur ab ea in aeternum* (Luc 10, 42). *Missale Romanum ex decreto Sacrosanti Concilii Tridentini restitutum*, Ratyzbona 1952, s. 709.

⁷⁸ MRP, s. 182’.

Służebnicy wprawi w zdumienie wszystkie narody, które będą wychwalać Matkę Mesjasza, uczestniczące w łasce, którą przyniósł im „błogosławiony owoc Jej łona”⁷⁹.

[w. 49.] Powodem szczęścia Maryi jest wyniesienie Jej do godności Matki Boga. Bóg wybrał Ją, by wypełnić obietnice, po stworzeniu, wyjściu i wybawieniu ludu wybranego z niewoli. Realizacja obietnicy zbawienia dokonuje się przez Tą, która staje się Matką Mesjasza.

Przewidziana na uroczystość antyfona brzmi niezwykle, biorąc pod uwagę, że są to słowa, które Ewangelista przypisuje Maryi. W przeżywanej liturgii dokonuje się realizacja zadania, które Ewangelia zapowiada i zleca Kościołowi, „błogosławić Maryję”⁸⁰.

2.5. Modlitwa po Komunii Świętej

Powszechną praktykę Kościoła stanowi dziękczynienie po przyjęciu świętych darów eucharystycznych⁸¹. Przybierało ono różne formy, od dyptyku modlitw o charakterze dziękczynnym i błagalnym⁸², do rozbudowanych litanii. Owo dziękczynienie wyraża się poprzez wspólny śpiew oraz osobistą modlitwę wiernych. Tej komunii serc sprzyja milczenie pełne skupienia, które pozwala zachować w sercu otrzymany dar⁸³.

O wspomnianej praktyce można znaleźć informacje w najstarszych świadectwach ojców apostoelskich⁸⁴, podobnie w Konstytucjach Apo-

⁷⁹ T.M. Dąbek, „Oto bowiem błogosławić mnie będą odtąd wszystkie pokolenia (Łk 1, 48)”: czy Maryja miała świadomość Jej przyszłego kultu?, SM, 4(2002), nr 4, s. 42–43.

⁸⁰ J. Ratzinger, *Córa Syjonu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1997, s. 60.

⁸¹ G.L. Müller, *Msza święta. Źródło chrześcijańskiego życia*, tłum. S. Śledziwski, Lublin 2007, s. 157.

⁸² W liturgii rzymskiej występowały dwie modlitwy po Komunii, o czym wspominają konstytucje apostoelskie. Wyróżniano: *postcommunio* o charakterze podziękowania oraz *oratio super populum*, będącą błogosławieństwem dla komunikujących. K. Pruszyński, *Implikacje historyczno-teologiczne modlitw postcommunio Mszału Pawła VI*, „Studia Teologiczne”, 15(1997), s. 179–182; *Constitutiones Apostolorum*, vol. 2, tłum. S. Kalinkowski, A. Caba, Kraków 2007, s. 309–310*.

⁸³ Franciszek, Katecheza *Przedłużajcie tę chwilę milczenia*, 21 III 2018, OsRomPol, 39(2018), nr 5, s. 22; OWMR, n. 88; Lustiger, *Msza*, s. 161.

⁸⁴ „Nauczanie Pana do pogan, przekazane przez 12 Apostołów” – dzieło pochodzące z początku drugiego stulecia powstałe na Bliskim Wschodzie, w skrócie zwane jest jako *Didache*. Zasady moralne, przepisy liturgiczne i dyscyplinarne składają się na treść traktatu. W drugiej części, w rozdziale X, znajdujemy wezwanie do dziękczynienia za przyjęte dary podczas Eucharystii. *Didache*, czyli *Nauka dwunastu Apostołów*, tłum. J. Jankowski, Warszawa 1923, s. 25–26; J. Lewandowska, *Dwie drogi w życiu człowieka: „Didache” i „List Barnaby”*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2009), s. 108–109.

stolskich⁸⁵. Modlitwa dziękczynno-błagalna⁸⁶ przyjmowała różne nazwy. Święty Augustyn pisał o *gratia rumactio*, liturgia rytu mozarabskiego o *post communio*/ *oratio completorium*/ *completuria*, a Sakramentarz Leoniański (VII w.) stosował nazwę *post communio*⁸⁷. Ten ostatnim termin przejął także Mszał Pawła VI, określając modlitwę jako *oratio post communionem*⁸⁸. Nie dziwi więc fakt, że to dziękczynienie ma także charakter pocelebracyjny, „znajduje przedłużenie w modlącym się sercu”⁸⁹ i prosi o duchowe owoce⁹⁰. Stąd specyfiką tej modlitwy jest jej wychylenie eschatologiczne.

Dwie formuły modlitewne przedstawia poniższe zestawienie.

Mszał rzymski Piusa V	Mszał rzymski Pawła VI
Przyjąwszy zbawczy Sakrament,	Miłosierny Boże,
	przyjęliśmy Najświętszy Sakrament, który daje zbawienie,
prosimy Cię, Panie, daj, byśmy przez zasługi i wstawiennictwo Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej zostali doprowadzeni do chwały zmartwychwstania.	prosimy Cię, abyś dzięki wstawiennictwu Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej doprowadził nas do chwały zmartwychwstania.
Przez Pana.	Przez Chrystusa, Pana naszego ⁹¹ .

Oracja z Mszału Pawła VI bazuje na tekście skomponowanym na przełomie 1950 i 1951 roku. *Novum* tekstu eucharystycznego jest *incipit*. Modlitwę rozpoczyna inwokacja „Miłosierny Boże”. W dalszej strukturze także pojawiają się uściślenia tekstu prośby, by sam Adresat „dzięki wstawiennictwu” doprowadził nas do chwały zmartwychwstania.

Na podstawie analizy lingwistycznej tekstu możemy zauważyć, że oracja charakteryzuje się małą dynamiką, ponieważ w tekście przeważają rzeczowniki nad czasownikami. „Dynamicznie” uwypuklone są wymiary oracji, odnoszące się do Ojca, Syna i Ducha Świętego⁹²: doksológiczny,

⁸⁵ Modlitwę dziękczynną po Komunii znajdujemy w Konstytucjach apostoelskich. *Constitutiones Apostolorum*, s. 249*.

⁸⁶ M. Augé, *Tekst eucharystyczny*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 144 (*Kościół w trzecim tysiącleciu*, vol. 9).

⁸⁷ Pruszyński, *Implikacje historyczno-teologiczne*, s. 179–182.

⁸⁸ Nadolski, *Liturgika*, s. 262.

⁸⁹ KKK, n. 2655.

⁹⁰ OWMR, n. 89; Augé, *Tekst eucharystyczny*, s. 144.

⁹¹ MRP, s. 183’.

⁹² Tamże, s. 137.

anamnetyczny i epikletyczny. Pierwszy wyznaje miłosierdzie Boga, uznając Jego największy przymiot. Drugi z nich stanowi wspomnienie Bożego dzieła – Wniebowzięcia Maryi, oraz zostaje wyrażony w konkluzji, która odwołuje się do pośrednictwa Chrystusa. Wymiar epikletyczny, choć nie wyrażony wprost, przenika całą treść i wymowę modlitwy. Trzecia Osoba Trójcy Najświętszej działa podczas celebracji liturgicznej, „przypomina”⁹³ i chroni anamnezę przed zredukowaniem jej do zwykłego wspomnienia⁹⁴.

Oracja pokomunijna w kolejnej syntagmie kieruje uwagę zgromadzonego Kościoła na Dar, który przyjął. Jak wynika z treści oracji, liturgiczne zgromadzenie zostaje pouczone przez celebransą, że uczestniczy już, chociaż jeszcze nie w pełni, w życiu wiecznym, obiecany wszystkim, którzy będą przyjmować Ciało i Krew Chrystusa⁹⁵.

Modlitwa skupiając uwagę na zjednoczeniu z Bogiem, kolejne syntagmy opiera na wydarzeniu wniebowzięcia Maryi, która już przebywa w chwale zmartwychwstania. Zgromadzenie liturgiczne wpatruje się w Maryję Wniebowziętą, w której już spełniło się to, do czego Kościół pielgrzymujący wciąż zmierza i o co usilnie się modli⁹⁶. Syntagma centralna zaznacza, że to wstawienictwo Maryi ma wyjednać „doprowadzenie” wiernych do „chwały zmartwychwstania”. Użyte orzeczenie manifestuje po raz kolejny rudymenarny aspekt dynamizmu pielgrzymowania, który domaga się „doprowadzenia” przez Boga, Jego interwencji.

W końcowej prośbie uwidacznia się przekonanie Kościoła, że wniebowzięcie Maryi jest rękojmią naszego zmartwychwstania⁹⁷. Wielkie dzieła, które Bóg uczynił w Jej życiu, a w sposób szczególny Jej wyniesienie do nieba, stają się imieniem własnym Maryi, którą modlitwa tytułuje jako „Wniebowziętą”.

Zanoszona modlitwa jest uznaniem daru zbawienia, a zarazem wielką prośbą Kościoła, by sprawowane misterium przyniosło oczekiwane owoce.

⁹³ KKK, n. 1103.

⁹⁴ Augé, *Tekst eucharystyczny*, s. 139.

⁹⁵ W Eucharystii chrześcijanin otrzymuje gwarancję zmartwychwstania ciała, która płynie z faktu, że Ciało Chrystusa jest chwalebny Ciałem Zmartwychwstałego. Stąd biskup Antiochii, św. Ignacy nie waha się nazwać pokarmu eucharystycznego „lekarstwem nieśmiertelności, antidotum na śmierć” (por. EdE, n. 18).

⁹⁶ S.C. Napiórkowski, *Matka. Problemy – poszukiwania – perspektywy*, Lublin 2019, s. 446–447.

⁹⁷ D. Brzeziński, *Chrystus wczoraj i dziś, i na wieki. Anamnetyczny wymiar roku liturgicznego*, Toruń 2010, s. 520.

Tekst oracji przenosi punkt ciężkości na czas pocielebracyjny (*eschaton*), w którym zgromadzenie liturgiczne będzie uczestniczyć w chwale zmarłych wstania.

3. Aspekty teologiczne idei wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w formularzu mszalnym

3.1. Aspekt trynitarny i historiozbowczy

W analizowanych tekstach eucharystycznych uroczystości zauważamy działanie Dwóch Osób Boskich. Wyjątek stanowi kolekta, która kieruje prośbą do Boga Ojca, przez Chrystusa w Duchu Świętym.

3.1.1. Bóg Ojciec

Liturgia dnia nie waha się kierować do Boga wezwania pełnego miłości: „Ojczy niebieski”⁹⁸. Inwokacja daje świadectwo o niezwyklej relacji człowieka z Bogiem, a wydarzenie wniebowzięcia, przypomina, że Bóg jest naprawdę Ojcem⁹⁹. Kontemplację tej prawdy ułatwia bogactwo liturgicznych tekstów, które skłaniają do kontemplacji Bożej wszechmocy, mądrości oraz miłosiernej miłości wobec stworzonego świata.

Oracje mówiąc o wyniesieniu ciała i duszy Maryi, odwołują się do daru łaski udzielonego w „pełni czasu” (por. Łk 1, 38) – Bożego macierzyństwa. Ukazują przez to niezwyklej więź łączącą Boga i Maryję – „Oboje, Ojciec i święta Maryja – i tylko Oni – mogą mocą wiecznego ojcostwa (Ojciec) oraz macierzyństwa (Maryja) [...] zwrócić się do Jezusa słowami pełnymi prawdy: «Tyś jest Syn mój» (por. Łk 3, 22; 2, 49)¹⁰⁰. Bóg w tajemnicy wcielenia staje blisko człowieka i przekracza nieskończony dystans ich dzielący. On jest „naszym” Bogiem, Bogiem obecnym¹⁰¹, spotyka się z człowiekiem jak z przyjacielem¹⁰², to musi wywoływać „zdziwienie wiary”¹⁰³.

⁹⁸ MRP, s. 228* (prefacja).

⁹⁹ J. Królikowski, *Wniebowzięcie Maryi jako droga do odkrywania ojcostwa Boga*, SM, 1(1999), nr 1, s. 146.

¹⁰⁰ Papieska Międzynarodowa Akademia Maryjna, *Matka Pana. Pamięć – obecność – nadzieja. Niektóre aktualne zagadnienia dotyczące postaci i misji Najświętszej Dziewicy Maryi*, SM, 5(2003), nr 3, s. 343.

¹⁰¹ MRP, s. 182’ (modlitwa nad darami); s. 300* (prefacja). Takie pojmowanie Adresata znajduje głęboko biblijne uzasadnienie (np. Pwt 1, 19; 5, 24; Iz 25, 9; Jr 43, 2; Ez 9, 13; Ps 68, 21).

¹⁰² KO, n. 2.

¹⁰³ RM, n. 51.

Formularz przywołuje również kolejny atrybut Boga, który jest „miłosierny”¹⁰⁴. Zastosowany przymiot sprawia, że liturgię wypełnia klimat wiary i nadziei w przebaczenie grzechów, które pochodzi od Ojca wszelkiego miłosierdzia. Jednak Miłosierdzie Boże przejawia się nie tylko w odpuszczaniu grzechów, ale również w darze ojcowskiej miłości, uzdalniającej do dokonywania dobrych czynów¹⁰⁵.

3.1.2. Jezus Chrystus

Syn Boży w analizowanych tekstach określany jest tytułami: Jezus, Chrystus, Pan, Syn. Ze studiowanej euchologii wyłania się Druga Osoba Boska jako Syn Boga i Syn Maryi. Matka jest ściśle związana z tajemnicami zbawczymi: wcieleniem Słowa, objawieniem Jezusa (pasterzom i magom; Symeonowi i Annie; uczniom w Kanie Galilejskiej), śmiercią na krzyżu, wylaniem daru Ducha w dzień Pięćdziesiątnicy¹⁰⁶.

Użycie wspomnianych terminów w tekstach, szczególnie zaś terminu „Bogurodzica”¹⁰⁷, ma znaczenie dla dogmatu chrystologicznego. Istotą nie jest tu przywilej Maryi, ale prawda o Chrystusie: „jeśli Jezus nie jest Bogiem, Jego Matka oczywiście nie może być nazwana Matką Bożą”¹⁰⁸. Dzięki prawdzie, że Bóg przyjął ciało z Maryi Dziewicy, która stała się Matką Wcielnego Słowa, ostrze euchologii kieruje się przeciw wszelkiego rodzaju współczesnym doketystom, arianom, nestorianom. Wniebowzięcie, które jest czystym darem Boga, ukazane zostaje jako konsekwencja i ostateczny przywilej. Celebrując wniebowzięcie, Kościół celebrowie więc zwycięstwo Chrystusa, które dokonał nad grzechem, śmiercią i złem.

3.1.3. Duch Święty

Studiowana uroczystość ukazuje Ducha Świętego jako tego, który działa i ożywia, przepełniając radością.

¹⁰⁴ MRP, s. 183’ (modlitwa po Komunii). Bóg jest miłosierny – to prawda objawiona, która pojawia się na kartach Starego Testamentu (por. Wj 34, 6–7; Lb 14, 18; Jł 2, 13; Ps 86, 15; 103, 8; 111, 4; 145, 8; Ne 9, 17; Jon 4, 2), jak i Nowego Testamentu (por. Mt 5, 43–48; Łk 6, 36; Ef 2, 4). B.M. Metzger, M.D. Coogan, *Miłosierdzie Boże, w: Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 2004, s. 519–520.

¹⁰⁵ Królikowski, *Wniebowzięcie Maryi*, s. 156.

¹⁰⁶ Papieska Międzynarodowa Akademia Maryjna, *Matka Pana*, s. 323.

¹⁰⁷ MRP, s. 228–220* (prefacja).

¹⁰⁸ J.P. Torrell, *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, Poznań 2013, s. 138.

Ze zdziwieniem należy odnotować, że Trzecia Osoba Boska nie jest wymieniona *explicite* w tekstach eucharystycznych studiowanej uroczystości. Jednak Duch Święty w liturgii odbiera wraz z Ojcem i Synem równe uwielbienie i chwałę¹⁰⁹, a wszystko podczas celebracji dzieje się w Duchu Świętym i Jego mocą. On jest Uświęcicielem i Ożywicielem (III ME), który gromadzi Kościół na składaniu Ofiary. Ta „nieobecna obecność” wpisuje się w kenozę Parakleta. Osoba Ducha Świętego pojawia się w doksolologii trynitarniej kończącej kolektę.

3.2. Główne treści mariologiczne i eklezjologiczne

Papież Pius XII proklamując prawdę o wniebowzięciu Maryi, zapisał, że dogmat został ogłoszony na cześć Syna, na chwałę Matki i ku radości całego Kościoła¹¹⁰. Te trzy wymiary znajdujemy w tekstach eucharystycznych z 15 sierpnia. Maryja jest całkowicie związana z Synem oraz ze wspólnotą stanowiącą Jego Kościół, do tego stopnia, że święty Franciszek nie waha się powiedzieć, że jest Ona „Dziewicą uczynioną Kościołem”¹¹¹. Zredagowana w duchu soborowej reformy prefacja nazywa Maryję wprost: „wizerunkiem Kościoła w chwale”¹¹².

3.2.1. Maryja – Matka Kościoła

Choć formularz dnia nie nazywa Maryi wprost tytułem Matki Kościoła, to jednak oracje jednogłośnie wzywają wstawiennictwa Maryi. Wszystkie teksty celebracji uroczystości, gdziekolwiek je się „naciśnie” – mówiąc obrazowo, zabrzmia głośniejszą bądź ciszej tajemnicą Bożego Macierzyństwa Maryi. Ten największy przywilej, na który Dziewica z Nazaretu wyraziła zgodę, u kresu Jej ziemskiego życia, prowadzi Ją z powrotem do nieba.

Boże Macierzyństwo stanowi pierwszy powód do nazywania Maryi Matką Kościoła. Teksty eucharystyczne trzykrotnie przypominają tę prawdę, kierując do Boga słowa: „Matka Twojego Syna”, „Bogurodzica

¹⁰⁹ KKK, n. 245.

¹¹⁰ MD, n. 44.

¹¹¹ Franciszek z Asyżu, *Pozdrowienie błogosławionej Maryi Dziewicy*, w: *Pisma św. Franciszka i św. Klary*, Warszawa 1992, s. 96. Podobnych słów użył trzy wieki później Marcin Luter, który Maryję, żyjącą słowem Boga, nazwał figurą Kościoła – „Maryja jest Kościołem chrześcijańskim” (por. R. Cantalamessa, *Maryja zwierciadłem dla Kościoła*, tłum. J. Królikowski, Warszawa 1994, s. 19).

¹¹² MRP, s. 229*. Autor niniejszego opracowania, ze względu na fakt, iż Maryja jest najznakomitszym członkiem Kościoła (KK, n. 53), przedstawia w jednym paragrafie ściśle połączone aspekty mariologiczne i eklezjologiczne.

Dziewica”, „Dziewica, która wydała na świat Twojego Syna”. Modlitwy mszalne wzywają cały Kościół, zarówno pielgrzymujący jak i triumfujący, do wystawiania Matki: „Radujmy się wszyscy w Panu”, „Z Jej Wniebowzięcia radują się aniołowie”¹¹³. Macierzyństwo cielesne Maryi odnosi się wyłącznie do Drugiej Osoby Trójcy, jednak Jej macierzyństwo duchowe obejmuje wszystkich synów i córki Kościoła, bowiem „Matka Głowy jest także Matką całego Kościoła”¹¹⁴.

Teksty eucharystyczne celebracji przyzywają macierzyńskiej opieki Maryi, wierząc w Jej wstawiennictwo u Boga. Interesujące i znamienne jest zagęszczenie owej prośby. Pojawia się ona zarówno w modlitwie nad darami, jak i modlitwie pokomunijnej. Wznoszący modlitwę Kościół pragnie być tam, gdzie przebywa Maryja – u Boga. Kościół mówiąc o macierzyństwie Maryi wobec ludzi, nie zgadza się więc na żadne metafory – Ona jest Matką.

3.2.2. Maryja – początek Kościoła w chwale

W tekstach studiowanej celebracji wyczuwalny jest puls głębokiego przekonania, że Maryja wypełnia przeznaczenie Kościoła. Dziewica Wniebowzięta dołącza do eschatologii już w pełni zrealizowanej, ustanawiając cielesną wspólnotę odkupionych¹¹⁵. Z tego powodu Kościół gromadząc się na Eucharystii w uroczystość Wniebowzięcia, kieruje do Boga modlitwy i dziękczynienie za wszystkie błogosławieństwa, a szczególnie za wywyższenie Maryi, które jest czystym darem Jego ojcowskiej miłości.

Analizowany formularz, nawiązując do soborowej konstytucji¹¹⁶, nazywa Bogarodzącą *initium et imago*¹¹⁷. Jest Ona nie tylko wizerunkiem, jak oddaje to polskie tłumaczenie, ale również początkiem Kościoła przyszłego wieku – Kościoła uwielbionego. Wspólnota odkupionych już od pierwszych słów celebracji¹¹⁸ patrzy na „Niewiastę obleczoną w słońce”, i dostrzega w Niej swój Pierwowzór, swoją przyszłość¹¹⁹. Nic dziwi więc

¹¹³ MRP, s. 182’.

¹¹⁴ Benedykt XVI, Homilia w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny *Niepokalana Matka pielgrzymującego Kościoła*, 8 XII 2005, OsRomPol, 27(2006), nr 2, s. 43.

¹¹⁵ *Historia dogmatów*, t. 3: *Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maria*, red. B. Sesboüé, tłum. P. Rak, Kraków 2001, s. 517.

¹¹⁶ KK, n. 68.

¹¹⁷ MR, s. 811.

¹¹⁸ MRP, s. 182’ (antyfona na wejście); s. 183’ (modlitwa po Komunii).

¹¹⁹ Jan Paweł II, *Maryja, wprowadzona w centrum zmagania z Duchem ciemności*, w: *Jan Paweł II – Anioły*, opr. A. Sujka, Kraków 2014, s. 54, 56.

fakt, że teksty skrypturystyczne i euchologijne wyróżnia „eschatologiczne napięcie” pomiędzy „już” i „jeszcze nie”. Napięcie zostaje jednak złagodzzone zrealizowaną w Maryi zapowiedzią przyszłej chwały¹²⁰.

3.2.3. Maryja – Niewiasta nadziei

Studiowany formularz ukazuje pragnienie i tęsknotę człowieka do przebywania z Bogiem¹²¹, a Maryja jest w nim przedstawiona jak znak nadziei¹²². Podejmowany przez uroczystość temat zakłada wybór nieba przez upodabnianie się do Chrystusa¹²³, nie własnymi siłami, ale mocą wiary w Chrystusa¹²⁴. Wierni oglądając oczyma wiary „Niewiastę obleczoną w słońce”, która toczy bój z przerażającą bestią, dostrzegają zmagania całego Ludu Bożego, który walczy z wrogami nadziei. Zło zostało pokonane przez „Dziecko” (zob. Ap 12), które odniosło triumf nad grzechem i śmiercią. W triumfie Syna ma udział Maryja, a wierni spoglądając na Nią widzą wynik swoich wysiłków, bowiem to, co Bóg dokonał dla Maryi, jest także przyszłością wierzących.

Niewiasta nadziei¹²⁵ raduje się już obecnością z Chrystusem Zmartwychwstałym, a Jej ciało nie podlega już prawom materii – czasu i przestrzeni¹²⁶. Przyjęcie Maryi do nieba z duszą i ciałem jest wypełnieniem nadziei wszystkich wiernych, których ciała zmartwychwstaną. Wniebowzięcie jest „spełnieniem ostatecznej nadziei”¹²⁷, zrywa jednocześnie zasłonę tajemnicy – ukazując w pełnym świetle, jak wzniosły jest kres przeznaczenia ludzkiej duszy i ciała¹²⁸.

3.3. Wymiar antropologiczny

3.3.1. Człowiek odkupiony przez Chrystusa

Odkupienie dokonane przez Chrystusa objęło cały kosmos (por. Ef 1, 10.23, Kol 1, 20). Jednak tajemnica paschalna w sposób

¹²⁰ J. Kumala, *Maryja eschatologiczną ikoną Kościoła*, w: *Matka Jezusa pośród pielgrzymującego Kościoła*, red. J.S. Gajek, K. Pek, Warszawa 1993, s. 287.

¹²¹ MRP, s. 182' (kolekta).

¹²² MRP, s. 229* (prefacja).

¹²³ SpS, n. 32–34.

¹²⁴ H.U. von Balthasar, *Maryja na dziś*, tłum. J. Waloszek, Wrocław 1989, s. 27.

¹²⁵ DCE, n. 41.

¹²⁶ MRP, 229* (prefacja).

¹²⁷ Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus*, 22 XI 1988, n. 6.

¹²⁸ MD, n. 42.

szczególny ogarnęła człowieka. To misterium uzdalnia go do odkrywania właściwej wielkości, godności i wartości swego człowieczeństwa¹²⁹. Odkupienie jest darem dla ludzkości, ale ów dar ludzkość może przyjąć lub odrzucić. Wniebowzięcie niesie pewność, że również wierzący, ochrzczeni w śmierci Chrystusa i włączeni w Jego Ciało przez Eucharystię, doświadczą zmartwychwstania ciał. W tym sensie Chrystus nie był wyjątkiem dla ludzkości. Potwierdza to prawda, że za Nim do nieba została przyjęta z ciałem i duszą – Maryja.

3.3.2. Człowiek wezwany do naśladowania Chrystusa w Jego Matce

Studiowany formularz wskazuje na Maryję Wniebowziętą jako profetyczną figurę Kościoła¹³⁰. Uczestnicy liturgii są wezwani do stawiania się rodziną Chrystusa, „rodząc” Chrystusa¹³¹. Dla Niego relacja duchowa jest droższa, aniżeli więzy krwi. Wniebowzięcie dokonało się nie tylko ze względu na miłość Jezusa do swojej matki, ale także dlatego, że była Ona najdoskonalszym z uczniów. Usłyszała słowo Boże i zachowała je.

Liturgia ukazuje Maryję jako wzór ucznia i zaprasza nas, abyśmy za nią podążali. Jest to osobiste wezwanie i powołanie od Boga. Jest to misja, do której jesteśmy powołani. Kościół w uroczystość Wniebowzięcia Maryi przypomina, że była Ona pierwszą wierzącą, najdoskonalszą uczennicą i dlatego została wzięta do chwały. Dla nas nie ma innej drogi.

* * *

Teksty Mszału rzymskiego Pawła VI o wniebowzięciu Maryi poddane zostały gruntownej reformie według ogólnych kryteriów odnowy liturgicznej. Przy ich opracowaniu częściowo wykorzystano teksty z 1950 r., w większości jednak zredagowano całkowicie nowe teksty. Należy zauważyć, że przedmiot święta w zrewidowanej liturgii nie wspomina o śmierci i zmartwychwstaniu Maryi. Jest to odejście od dawnych tekstów rytu rzymskiego i od tekstów niektórych zakonów sprzed Soboru Watykańskiego II. Nowa liturgia rzymska kieruje uwagę na uwielbiony stan Maryi, a czyniąc to, dokładniej odzwierciedla definicję dogmatu

¹²⁹ RH, n. 10.

¹³⁰ MRP, s. 229* (prefacja).

¹³¹ Por. Ambroży z Mediolanu, *Wykład Ewangelii według Łukasza*, tłum. W. Szoldrski, Warszawa 1977, s. 60–61 (*Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. 16); Augustyn z Hippony, *Sermo* 25.7–8, PL, 46, kol. 937–938.

o wniebowzięciu. Odnowione teksty liturgiczne odznaczają się przejrzystością treści, jasnością stylu i korzystnie oddają klimat i charakter uroczystości.

Dostrzega się ścisły związek pomiędzy przywilejami danymi Maryi (Niepokalane Poczęcie; Boże Macierzyństwo; Dziewictwo; Wniebowzięcie), pośród których wniebowzięcie ukazywane jest jako ukoronowanie pozostałych. Teksty wskazują, że wniebowzięcie stanowi matrycę i zapowiedź dla wierzących („Ona pierwsza osiągnęła zbawienie”; „[...] doprowadził nas do chwały zmartwychwstania”). Celebracja jest szczególnym wykładem chrześcijańskiej antropologii, świętości ludzkiego ciała, które przeznaczone jest do życia bez końca. Ciało i dusza Maryi dostępują uwielbienia, co obrazuje przeznaczenie ciała człowieka („Z Jej Wniebowzięcia radują się Aniołowie”; „Ty wzięłeś do niebieskiej chwały ciało i duszę Niepokalanej Dziewicy Maryi”; „nie chciałeś bowiem, aby skazenia w grobie doznała Dziewica”; „została wzięta do nieba Najświętsza Dziewica Maryja”)¹³².

Uwielbienie zawarte w *Magnificat* staje się w uroczystości pieśnią własną Kościoła. Przesłanie hymnu i jego głębokie znaczenie wyraził Marcin Luter, u szczytu kontrowersji z Kościołem rzymskim. W komentarzu do *Magnificat*, który zaadresował do Jana Fryderyka, księcia Saxonii, zawarł słowa:

„niech czuła Matka Boża wyjedna mi ducha mądrości, abym z pożytkiem i dogłębnie objaśnił tę pieśń [...] abyśmy mogli czerpać z niej zdrową wiedzę i godne pochwały życie, i w ten sposób przystąpić do intonowania i wiecznego śpiewania *Magnificat* w niebie. [...] daj nam właściwe zrozumienie *Magnificat*, zrozumienie, które polega nie tylko na błyskotliwych słowach, ale na jaśniejącym życiu ciała i duszy. Niech Chrystus nam tego

¹³² Sytuacja polityczna, socjalna oraz atmosfera religijna połowy dwudziestego stulecia wpłynęły na decyzję papieża o dogmatyzacji prawdy o wniebowzięciu. Kiedy papież Pius XII obejmował tron Piotrowy w marcu 1939 r., wojenne chmury nadciągały nad Europę. W kolejnych latach świat niszczyły systemy faszyzmu, nazizmu i komunizmu. Dokonano zagłady 4 mln chrześcijan i 6 mln Żydów w obozach koncentracyjnych i zbiorowych mogiłach. Eksterminacja ludności miała miejsce również w komunistycznych Chinach. Niszczycielska broń stawała się coraz bardziej destrukcyjna, a apokaliptyczne piekło w ułamku sekundy ogarnęło 200 000 mieszkańców Hiroshimy i Nagasaki. Pojawiła się groza wojny nuklearnej, choć świat przystępował do tytanicznej pracy nad odbudowaniem życia, domów. Komuniści nie przestali prześladować chrześcijan – uwięziono kard. Josepha Midszentego, abp. Aloysiusa Stepinaca, a Kościół na Wchodzie zszedł do podziemia. Wobec tak wielkiej litanii tragedii i zła, papież ogłosił Rok Jubileuszowy, Rok Pokoju, którego zwieńczeniem była dogmatyzacja prawdy o wniebowzięciu.

udzieli za wstawiennictwem i przez wzgląd na swoją ukochaną Matkę, Maryję”¹³³.

THE ASSUMPTION OF THE BLESSED VIRGIN MARY IN THE TEXTS OF THE ROMAN MISSAL

Keywords: mass form, cult, liturgy, Mary, *Munificentissimus Deus*, the Assumption, the Dormition, 15th of August.

Abstract: The subject-matter of the theological and liturgical analysis of this article are the texts from the formulary of the feast of the Assumption of Mary. The main source of the work are euchological texts from the Roman Missal for Polish dioceses (2013). Other mass texts, the teachings of the popes and the Magisterium of the Church, expressed in apostolic constitutions, encyclicals, exhortations, audiences or catechesis, in the Catechism of the Catholic Church and other works are also used as source materials. In the analysis there were also references to ancient orations and mass texts from 1950 (*Signum magnum*). For this work the author used the method of theological and liturgical analysis and the method of liturgical hermeneutics. The application of these methods was to indicate the inclusion of particular formulas of mass prayers in contemporary theological thought and to show the richness of content of euchological texts. It should be noted that despite the decades that have passed since the introduction of the new edition of the texts, the amount of content devoted strictly to theological reflection on the mass form of the Assumption is still scarce. The study of the issues undertaken is therefore a response to the will of the Church, which wants liturgical texts to be studied and to enlighten and nourish the minds and souls of Christians.

Sections: [Introduction] > 1. Liturgical and theological development of the Assumption science > 2. Rituals > 3. Theological aspects of the ideas of the Assumption of the Blessed Virgin Mary in the mass form > [Ending].

BIBLIOGRAFIA

- Sobór Efeski, *Formuła zjednoczenia*, w: *Dokumenty soborów powszechnych*, t. 1, red. A. Baron, H. Pietras, Kraków 2001.
- Sobór Watykański II, Konstytucja o liturgii świętej *Sacrosanctum concilium*, 4 XII 1963.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, 18 XI 1964.
- Sobór Watykański II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei Verbum*, 18 XI 1965.

¹³³ M. Luter, *Luther's Works*, vol. 21, St. Louis 1956, s. 298.

- Pius XII, Encyklika *Deiparae Virginis Mariae*, 1 V 1946, AAS, 42(1950), s. 793–794.
- Pius XII, Konstytucja apostolska *Munificentissimus Deus*, 1 XI 1950, AAS, 42(1950), s. 753–773.
- Paweł VI, Konstytucja apostolska *Missale Romanum*, 3 IV 1969, w: MRP, Poznań 2013.
- Paweł VI, Adhortacja apostolska *Marialis cultus*, 2 II 1974.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptor hominis*, 4 III 1979.
- Jan Paweł II, *Maryja, wprowadzona w centrum zmagania z Duchem ciemności*, 15 VIII 1984, w: *Jan Paweł II – Anioły*, opr. A. Sujka, Kraków 2014.
- Jan Paweł II, Encyklika *Redemptoris Mater*, 25 III 1987.
- Jan Paweł II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, 17 IV 2003.
- Benedykt XVI, Homilia w uroczystość Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny *Niepokalana Matka pielgrzymującego Kościoła*, 8 XII 2005, OsRomPol, 27(2006), nr 2, s. 42–44.
- Benedykt XVI, Encyklika *Deus caritas est*, 25 XII 2005.
- Benedykt XVI, Katecheza Św. Efrema Syryjczyka, 28 XI 2007, OsRomPol, 29(2008), nr 1, s. 55–56.
- Benedykt XVI, Encyklika *Spe salvi*, 30 XI 2007.
- Franciszek, Rozważanie przed modlitwą Anioł Pański *Rozpalone serca*, 14 VIII 2016, OsRomPol, 37(2016), nr 9, s. 35.
- Franciszek, Katecheza *Pierwszym ołtarzem był krzyż*, 28 II 2018, OsRomPol, 39(2018), nr 3–4, s. 41.
- Franciszek, Katecheza *Przedłużajcie tę chwilę milczenia*, 21 III 2018, OsRomPol, 39(2018), nr 5, s. 22.
- Katechizm Kościoła katolickiego*, 1992, Poznań 2012.
- Papieska Międzynarodowa Akademia Maryjna, *Matka Pana. Pamięć – obecność – nadzieja. Niektóre aktualne zagadnienia dotyczące postaci i misji Najświętszej Dziewicy Maryi*, 8 XII 2000, SM, 5(2003), nr 3, s. 311–398.
- Kongregacja Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów, *Nowe ogólne wprowadzenie do Mszału rzymskiego*, Watykan, 6 XI 2003.
- Missale Romanum ex Decreto Sacrosancti Oecumenici Concilii Vaticani II Instauratum Auctoritate Pauli PP. VI Promulgatum*, Watykan 2002.
- Missale Romanum ex decreto Sacrosancti Concilii Tridentini restitutum*, Ratyżbona 1884, 1952; Poznań 1963.
- Mszał rzymski dla diecezji polskich*, Poznań 2013.
- The Gregorian Sacramentary under Charles the Great*, Londyn 1915.
- Ambroży z Mediolanu, *Wykład Ewangelii według Łukasza*, tłum. W. Szoldrski, Warszawa 1977, (*Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. 16).
- Augustyn z Hippony, *Objaśnienia psalmów*, tłum. J. Sulowski, Warszawa 1986 (*Pisma starochrześcijańskich pisarzy*, t. 42/1).

- Augustyn z Hippony, *Sermo* 25.7–8, PL, 46.
- Constitutiones Apostolorum*, vol. 2, tłum. S. Kalinkowski, A. Caba, Kraków 2007.
- Didache*, czyli *Nauka dwunastu Apostołów*, tłum. J. Jankowski, Warszawa 1923.
- Efrem Syryjczyk, *Ogień i duch*, w: *Eucharystia pierwszych chrześcijan. Ojcowie Kościoła nauczają o Eucharystii*, red. M. Starowieyski, Kraków 1987 (*Ojcowie Żywi*, 7).
- Franciszek z Asyżu, *Pozdrowienie błogosławionej Maryi Dziewicy*, w: *Pisma św. Franciszka i św. Klary*, Warszawa 1992, s. 96.
- Hieronim ze Strydonu, *List 53 do kapłana Paulina. O studiowaniu Pisma*, tłum. M. Ożóg, w: *Listy II* (51–79), Kraków 2010, s. 25–36.
- Luter M., *Luther's Works*, vol. 21, St. Louis 1956.
- Nicefor Kalikst Ksantopul, *Ecclesiasticae historiae*, PG 147, XVII.
- Orygenes, *Ogień*, w: *Duch i Ogień*, red. H.U. von Balthasar, tłum. S. Kalinkowski, Kraków 1995, s. 325–329.
- Augé M., *Tekst euchologii*, w: *Liturgia w podstawowych formach wyrazu*, red. A. Żądło, Katowice 2011, s. 136–149 (*Kościół w trzecim tysiącleciu*, t. 9).
- Balthasar H.U. von, *Księga Baranka. Medytacje nad Apokalipsą św. Jana*, tłum. W. Szymona, Kraków 2005.
- Balthasar H.U. von, *Maryja na dziś*, tłum. J. Waloszek, Wrocław 1989.
- Bartnik C.S., *Matka Boża*, Lublin 2012.
- Boss S.J., *Mary: The Complete Resource*, Chippenham 2007.
- Brzeziński D., *Chrystus wczoraj i dziś, i na wieki. Anamnetyczny wymiar roku liturgicznego*, Toruń 2010, s. 520.
- Budzik S., *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, Tarnów 1993.
- Bürkle H., *Himmelfahrt Maria I. Dogmatik*, w: *Marienlexikon*, t. 3, hrsg. R. Bäumer, L. Scheffczyk, St. Ottilien 1991, s. 200.
- Buxakowski J., *Najświętsza Maryja Panna w liturgii*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Toruń 1965, s. 79–128.
- Cantalamesa R., *Maryja zwierciadłem dla Kościoła*, tłum. J. Królikowski, Warszawa 1994.
- Casel O., *Chrześcijańskie misterium kultu*, Kraków 2000.
- Casel O., *Misterium świąt chrześcijańskich*, Kraków 2014.
- Courth F., *Mariologia – Maryja, Matka Chrystusa*, tłum. W. Szymona, w: *Podręcznik teologii dogmatycznej*, red. W. Beinert, Kraków 1999.
- Dąbek T.M., „Oto bowiem błogosławić mnie będą odtąd wszystkie pokolenia (Łk 1, 48)”: czy Maryja miała świadomość Jej przyszłego kultu?, SM, 4(2002), nr 4, s. 34–43.
- Dziasek F., *Dogmat Wniebowzięcia*, w: *Gratia plena. Studia teologiczne o Bogurodzicy*, red. B. Przybylski, Toruń 1965, s. 341–373.
- Grzeškowiak J., *Liturgia dziś*, Katowice 1982.

- Historia dogmatów*, t. 3: *Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maria*, red. B. Sesboüé, tłum. P. Rak, Kraków 2001.
- Jougan A., *Słownik kościelny łacińsko-polski*, Sandomierz 2013.
- Jungmann J.A., *Sprawowanie liturgii. Podstawy i historia form liturgii*, tłum. M. Wołlicki, Katowice 1992, s. 153.
- King A.A., *Liturgy of the Roman Church*, Bungay 1957, s. 293.
- Kochaniewicz B., *Uwagi na temat łacińskiego apokryfu „Transitus Maria” Pseudo-Józefa z Arymatei*, SM, 7(2005), nr 1, s. 263–287.
- Konecki K., *Nasze sprawowanie Eucharystii*, Włocławek 2007.
- Królikowski J., *Wniebowzięcie Maryi jako droga do odkrywania ojcstwa Boga*, SM, 1(1999), nr 1, s. 141–157.
- Kumala J., *Maryja eschatologiczną ikoną Kościoła*, w: *Matka Jezusa pośród pielgrzymującego Kościoła*, red. J.S. Gajek, K. Pek, Warszawa 1993, s. 277–290.
- Kunzler M., *Liturgia Kościoła*, tłum. L. Balter, Poznań 1999.
- Langkammer H., *Maryja w Nowym Testamencie*, Gorzów Wielkopolski 1991.
- Lewandowska J., *Dwie drogi w życiu człowieka: „Didache” i „List Barnaby”*, „Colloquia Theologica Ottoniana”, 2(2009), s. 107–113.
- Lustiger J.M., *Msza*, Kraków 1993, s. 107.
- Manzanares C.V., *Pisarze wczesnochrześcijańscy I–VII w.*, tłum. E. Burska, Warszawa 2001.
- Marsili S., *La liturgia della Liturgia nel Vaticano II*, w: *Anàmnesis: Introduzione storico-teologica alla liturgia*, vol. 1, Turyn 1974, s. 91–92.
- Marsili S., *Liturgia e teologia: proposta teoretica*, „Rivista Liturgica”, 59(1972), s. 455–473.
- Metzger B.M., Coogan M.D., *Miłosierdzie Boże*, w: *Słownik wiedzy biblijnej*, Warszawa 2004, s. 519–520.
- Müller G.L., *Msza święta. Źródło chrześcijańskiego życia*, tłum. S. Śledziwski, Lublin 2007.
- Nadolski B., *Leksykon liturgii*, Poznań 2006.
- Nadolski B., *Liturgika*, t. 4: *Eucharystia*, Poznań 1992.
- Napiórkowski S.C., *Dogmat o wniebowzięciu w 50. rocznicę ogłoszenia*, w: *Mariologia na przełomie wieków. Materiały z sympozjum zorganizowanego przez Polskie Towarzystwo Mariologiczne*, red. L. Balter, P.M. Lenart, Częstochowa – Niepokalanów 2001, s. 95–115.
- Napiórkowski S.C., *Matka. Problemy – poszukiwania – perspektywy*, Lublin 2019.
- Obarski R., *Niepokalane poczęcie i wniebowzięcie Maryi w ekumenicznej interpretacji Grupy z Dombes*, SM, 6(2004), nr 2, s. 221–262.
- Pierwsze łacińskie komentarze do Apokalipsy: Hipolit, Wiktoryn, Hieronim, Tykoniusz*, red. D. Budzanowska, W. Linke, Warszawa 2011 (*Florilegium Studia Classica, Mediaevalia et Neolatina*, t. 1).

- Pruszyński K., *Implikacje historyczno-teologiczne modlitw postcommunio Mszału Pawła VI*, „Studia Teologiczne”, 15(1997), s. 177–190.
- Ratzinger J., *Córa Syjonu*, tłum. B. Widła, Warszawa 1997.
- Renaud B., Léon-Dufour X., *Ogień*, w: STB, s. 615–620.
- Shoemaker S.J., *Ancient traditions of the Virgin Mary's Dormition and Assumption*, New York 2010.
- Stefaniak L., *Interpretacja 12 Rozdziału Apokalipsy św. Jana w świetle historii egzegezy*, Poznań 1957.
- Strus A., *Legenda, tradycja i historia o Zaśnięciu i Wniebowzięciu NMP*, RBiL, 37(1984), nr 2, s. 127–139.
- Torrell J.P., *Dziewica Maryja w wierze katolickiej*, Poznań 2013.
- Weiser A., *Teologia Nowego Testamentu*, Kraków 2011.
- Wierusz-Kowalski J., *Liturgia Wniebowzięcia*, RBiL, 4(1951), nr 1–2, s. 82–88.
- Żądło A., *Eklezjologiczny wymiar kolekt Adwentu w Mszału rzymskim Pawła VI: studium lingwistyczno-teologiczne*, Kraków 2002.